

ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ

УДК

І. Б. КІЯНКА

ПОПУЛІЗМ І ФАШИЗМ У ПІВДЕННІЙ ЄВРОПІ: ПРИКЛАД ІТАЛІЇ ТА ІСПАНІЇ

Дсліджено сутність популізму і фашизму в контексті політичного режиму на території Італії та Іспанії. Проаналізовано реальні загрози фашизму в міжвоєнний період розвитку Італії та Іспанії, а також негативні наслідки для соціально-економічної сфери в даних суспільствах

Ключові слова: популізм, фашизм, політичний режим, політична система.

Киянка И. Б. Популизм и фашизм в Южной Европе: пример Италии и Испании

Рассматриваются проблемы популизма и фашизма в контексте политического режима на территории Италии и Испании. Проанализированы реальные угрозы фашизма в послевоенный период развития Италии и Испании, а также негативные последствия для социально-экономической сферы в данных обществах.

Ключевые слова: популизм, фашизм, политическая система, диктатура, авторитаризм, политический режим.

© КІЯНКА Ірина Богданівна — кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних наук і філософії Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентів України

Kiyanka Iryna. Populism and fascism in Southern Europe: Italy and Spain**Example**

The proposed consideration seems important subjects in scientific and theoretical and practical values, allowing to detect characteristics of populism and fascism in southern Europe. In the history of Europe, 1920 - 1930 was a time of deep crisis of parliamentary democracy, which in some countries has led to a more or less long rule of a new type of political regimes - fascism.

Key words: *populism, fascism, the political system, dictatorship, authoritarianism, political regime*

Запропонована до розгляду тематика видається важливою в науково-теоретичному та практичному значеннях, дозволяючи виявити характерні особливості популізму та фашизму в південній Європі. В історії Європи 1920-ті – 1930-ті роки стали часом глибокої кризи парламентської демократії, яка у деяких країнах призвела до більш чи менш тривалого панування політичних режимів нового типу – фашизму¹.

Сьогодні існують, мабуть, десятки визначень цього феномену, які особливо підкреслюють різні сторони його практики та ідеології. Попри відмінності, у рамках узагальненої широкої дефініції «фашизму» опиняються політичні режими, яким властиві (або ж рухи, які до цього прагнули): диктаторський характер влади, зосередженої у руках одного лідера – «вождя»; усунення, у різний спосіб, усіх політичних опонентів, повна монополія на владу та ідеологію; терористичні (дуже жорстокі) методи придушення супротиву; крайній націоналізм (часто-густо у сполученні із расизмом чи антисемітизмом). Останній є, безперечно, однією з тих прикмет фашизму, що найвиразніше диференціює його від диктатур, які дотримувалися «лівої» ідеології.

Теоретико-методологічну базу дослідження складають праці: В. Віпермана, Р. Кольє, С. Мінїна, Т. Несторова та інших.

Перш ніж звернутися до аналізу актуальних сьогодні тлумачень феномену фашизму, варто стисло висвітлити історію фашистських рухів в Італії та Іспанії, тобто тих країнах, де вони (попри дуже значні відмінності в обставинах, за яких це відбулося, і самому характері режимів) опинилися при владі. Доречно також згадати тут історичний досвід Румунії, де фашистська «Залізна гвардія» відіграла особливо значну роль у політичній боротьбі. Вважаємо при

цьому, що питання про німецький націонал-соціалізм та режим А. Гітлера доцільно розглядати окремо.

Першою державою, у якій фашистський рух прийшов до влади, стала Італія. Як відомо, у цій країні виник і сам термін «фашизм», який у своєму найвужчому тлумаченні застосовується перш за все до італійського суспільно-політичного ладу середини 1920-х – 1944 рр.

Захоплення влади фашистами та їх лідером, Беніто Муссоліні (1883 – 1945) відбулося в умовах дуже драматичної кризи, яка охопила Італію після закінчення Першої світової війни. Хоча Італія і належала до табору переможців, участь у війні викликала загострення усіх застарілих проблем економічно відсталого країни – безробіття, масової бідності, інфляції тощо, спричинилася до посилення протистоянь між робітниками та підприємцями, конфліктів між селянами та крупними землевласниками. У містах Півночі страйкарі захоплювали заводи, а у сільських районах селянські кооперативи почали займати великі дворянські маєтки. Частина італійських соціалістів, радикалізована нещодавнім успіхом більшовиків у Росії, прагнула до скорого соціалістичної революції у себе на батьківщині. На збільшення градусу політичної напруги вплинуло також те, що, попри успішне завершення війни у ранзі переможця, Італія не змогла отримати всіх тих територій, на які розраховувала. Далмація відійшла новоствореному Королівству сербів, хорватів і словенців (Югославії), поза межами Італії опинилося оголошене «вільним містом» Фіуме (Ріска).

Італійська парламентська демократія впоратися із кризою виявилася неспроможною, і зрештою поступилася диктатурі. У березні 1919 р. Б. Муссоліні у Мілані створив «Італійський союз боротьби» («Fasci italiani di combattimento») – парамілітарну організацію, у загонах якої об'єдналися колишні комбатанти, переконані націоналісти, митці-футуристи, прибічники ідей синдикалізму та студенти.

Незабаром по всій Італії «фашисти» почали жорстоку атаку проти лівих, а також і проти католицької Народної партії («пополарів»). Одним з перших об'єктів їх удару стала і словенська меншина. Криваві сутички між фашистами та їх противниками, які відбувалися в Італії у 1919 – 1921 рр., практично набули характеру громадянської війни. У листопаді 1921 р. загони фашистів реорганізовано в Національну фашистську партію, вождем («дуче») якої став

Б.Муссоліні. В останні дні жовтня 1922 р., після «походу на Рим», «чорні сорочки» дуче захопили італійську столицю та змусили парламент і короля зробити його главою коаліційного уряду².

Це призначення стало першим кроком на шляху швидкої концентрації влади в руках фашистського лідера. У листопаді 1923 р. італійський парламент ухвалив новий виборчий закон (за ім'ям ініціатора відомий як «закон Ачербо»), згідно з яким партія, яка здобувала на виборах хоча б відносну більшість голосів (але не менше ніж 25 %), отримувала 2/3 місць у парламенті. У квітні 1924 р. вибори, проведені на основі нового закону, в умовах залякувань та насильства з боку фашистів щодо їх політичних опонентів, дозволили партії Б.Муссоліні сформувати більшість у парламенті. У червні того ж року вбивство фашистами депутата-соціаліста Дж. Маттеотті спричинило нову гостру політичну кризу, потенційно небезпечну для режиму, що стверджувався. Проте роз'єднаність та нерішучість противників дали «дуче» можливість здобути остаточну перемогу над своїми опонентами.

Від цього моменту, маючи диктаторську владу, фашисти почали перетворювати Італію у «*stato totalitare*» – «тотальну державу», яка мала стати суспільством без політичних та соціальних конфліктів, згуртованим однією ідеологією та спільною для всіх і безальтернативною системою цінностей. Протягом 1925 – 1926 рр. фашисти розпустили та заборонили діяльність усіх (крім власної) політичних партій, закрили нефашистські ЗМІ. Також було ліквідовано місцеве самоврядування. У 1928 р. новий закон про «вибори» запровадив систему голосування, за якою виборці могли голосувати (маючи, теоретично, можливість його відхилити) лише за єдиний, безальтернативний список кандидатів до парламенту, складений «Великою фашистською радою». Гармонійні взаємини робітників та підприємців мали забезпечити «корпорації», які створюються з жовтня 1925 р. При цьому всі профспілки, крім фашистських, було розпущено³.

На загал економічна політика фашистів являла собою, за визначенням В. Віпермана, поєднання ліберальних та інтервенціоністських підходів. Попри окремі рішення з лібералізації підприємництва та торгівлі, у цілому держава застосовувала численні заходи з регулювання економіки, державного контролю над

промисловістю, здійснювала масштабні економічні програми тощо. У другій половині 1920-х рр. італійська економіка загалом пережила вражаюче піднесення. У боротьбі з наслідками глобальної економічної кризи початку 1930-х рр., яка болісно вдарила по Італії, держава вдавалася до регулювання зарплатні, намагалася скоротити безробіття, запроваджуючи неповну зайнятість і т.д. Діяла низка програм із соціального захисту. Керована фашистською партією «Національна організація «Дополаворо» («Після роботи») займалася організацією дозвілля робітників – екскурсіями, спортивними заходами і т.д.

Здійсненню завдань фашистської «тотальної» трансформації суспільства було підпорядковано також низку реформ, проведених у міжвоєнний період в освітній системі Італії. Розпочав їх відомий філософ, теоретик фашизму, творець доктрини «етичної держави» Джованні Джентіле, який у першому уряді Б.Муссоліні обійняв посаду міністра освіти. За його формулою, «говорити про національну освіту – значить говорити про фашистську освіту». При цьому, на думку Д. Джентіле, для нормального функціонування держави потрібні були не освічені маси, а компетентні керівники. З адміністративного погляду, стрижнем реформи стало формування жорсткої ієрархічної структури управління освітою, повністю контрольованою міністерством, зокрема, скасування виборності директорів державних шкіл. Диференційована система початкових та середніх освітніх закладів мала здійснювати селекцію учнів, по різному визначаючи для них потенційний рівень та напрямки освіти. Важливим елементом шкільної організації стала професійна орієнтація, спрямованість перш за все на практичні потреби суспільства. При цьому, вважаючи, що вчительський корпус Італії надмірно фемінізований, міністр авторитарним рішенням усунув жінок від викладання більшості гуманітарних дисциплін⁴.

Наприкінці 1920-х у школах запровадили нові підручники, а навчання за посібниками, що не відповідали духу фашизму, заборонялося. У підручниках з історії пропагувалася висунута Б.Муссоліні концепція фашистської Італії – «третього Риму», за якою держава «дуче» поставала історичним наступником, – через період Папської держави – Стародавнього Риму. У навчальних закладах повсюдно

створювалися структури фашистських молодіжних та дитячих організацій, а вчителі мали вступати у фашистську партію.

У цілому за фашистського режиму в Італії реформи шкільної системи поставили її під жорсткий контроль держави, зробили освіту глибоко ідеологізованою, орієнтованою на виховання відданих фашистським принципам громадян, усунули усі можливості для інтелектуального плюралізму. Важливо, разом із цим, зазначити, що режим зумів здійснити певну модернізацію освіти у країні, запровадити низку ефективних рішень та заходів. У післявоєнний час вже демократичні італійські уряди, усунувши зі школи фашистську ідеологію, освітню систему, створену за Б.Муссоліні, в основному зберегли.

Частиною фашистського перетворення суспільства мала бути розбудова нової культури – органічного компоненту тоталітарного ладу. Зусиллями Д. Джентіле у 1925 р. створено Національний фашистський інститут культури. У квітні 1925 р. у «Маніфесті фашистської інтелігенції» вчені, літератори та митці, які підтримували фашизм, декларували свою відданість цьому рухові, і підкреслювали, що він – суто італійський феномен, пов'язаний із культурними та історичними традиціями Італії, навіть – релігійне явище, що сприятиме величі Батьківщини та появи нової держави. (Незабаром філософ Бенедетто Кроче у «Маніфесті інтелектуалів-антифашистів», загалом вельми обережному у своїй критиці фашистських ідей, висловив думку про засадничу несумісність культури та фашизму)⁵.

Одним з найвідоміших починань фашистської влади у сфері культурної трансформації країни стали заходи із розвитку кінематографу. Часткове державне фінансування кінопродюсерів, будівництво кіноцентрів, обмеження доступу до прокату в Італії іноземних кінострічок загалом дуже сприяли розвитку італійського кіно. Попри цензуру, за Б.Муссоліні було можливим навіть створення певною мірою опозиційних до офіційних цінностей та ідеологічної доктрини фільмів. Італійський кінематограф зміг успішно пережити крах фашистського режиму, і для нього післявоєнний час став періодом нового яскравого розвитку, загальноєвропейського визнання.

У політиці італійського «*stato totalitare*» націоналізм, що був одним з ключових елементів фашистської ідеологічної доктрини, виявляв себе у різний спосіб. Стосовно національних меншин – німців у Південному Тіролі, словенців, хорватів – режим Б. Муссоліні здійснював політику примусової італіянізації, не визнаючи їхнього права на власний національно-культурний розвиток. Елементом дуже характерних для «тотальних» режимів масових театралізованих політичних «дійств» були часті апеляції дуче до спадщини Стародавнього Риму, оголошення сучасних мешканців Італії гордовитими наступниками його імперської величі та слави⁶.

Б. Муссоліні бачив стратегічну мету фашизму у «покращенні» італійців, «відродженні» у них загублених чеснот давніх римлян. Оновлені фашизмом, італійці мали стати сильною та здоровою «расою» (навіть на зріст вищою). Можна говорити про властиві італійській фашистській ідеології євгенічні риси, тобто прагнення до фізичного вдосконалення людської природи. «Євгеніка» дуче мала вельми поміркований, у порівнянні з практикою німецьких націонал-соціалістів, характер. Про такі речі, як, приміром, фізичне усунення чи стерилізацію психічно хворих та ін. не йшлося. Натомість влада розвивала загальнодоступну систему закладів охорони здоров'я, заохочувала фізкультуру та розвиток спорту. Важливим завданням вважалося збільшення рівня народжуваності. Держава різними способами заохочувала багатодітність, застосовуючи як «пряник» (нагороди багатодітним матерям, організація центрів материнства та ін.), так і «батіг» (посилення кримінальної відповідальності за аборти, спеціальний податок для бездітних холостяків певного віку тощо)⁷.

Аналіз політичних подій в Іспанії 1930-х рр. та виникнення фашистського руху і його активна участь у політичній боротьбі стали частиною надзвичайно гострого і драматичного конфлікту, який набув у цій країні характеру кривавої громадянської війни.

У перші десятиліття ХХ ст. економічно відстала Іспанія, за формою правління – конституційна монархія, гостро потребувала модернізації, реформ, потужного імпульсу для наздоганяючого розвитку. Помітною силою внутрішньополітичного життя стали відцентрові національні рухи каталонців, басків. Поруч із ліберальними та поміркованими лівими партіями, в Іспанії набули

впливу радикальні революційні рухи – анархо-синдикалістів, соціалістів тощо.

У 1923 – 1930 рр. диктаторський режим генерала Мігеля Прімо де Рівери не зміг знайти вирішення проблем, що стояли перед країною. Зрештою, події в Іспанії пішли за сценарієм, близьким до революційного.

У квітні 1931 р., після рішучої перемоги на місцевих виборах у великих містах (у загальнонаціональному масштабі республіканці опинилися у меншості), строкага республіканська коаліція захопила владу у столиці, створила тимчасовий уряд і проголосила Іспанію республікою. Король Альфонсо XIII, не намагаючись чинити опір, зрікся влади та залишив країну. У грудні 1931 р. Установчі збори ухвалили нову, республіканську конституцію Іспанії. Іспанія ставала світською країною. Церква відокремлювалася від держави і втрачала право займатися освітою. Втратила офіційний характер більшість релігійних свят. Орден єзуїтів розпустили, а його майно націоналізували.

Республіканський уряд здійснив також низку реформ в інтересах робітників. Аграрний закон 1932 р. передбачав безоплатне відчуження великих землеволодінь.

Проте дії республіканців стали не початком оновлення країни, а швидше імпульсом, що підштовхнув маховик гострої соціальної і політичної кризи. З нашого погляду, події наступних після республіканського перевороту кількох років з трагічною очевидністю засвідчили, що соціальні та політичні протиріччя, ціннісно-ідеологічний розкол в іспанському суспільстві були надто гострими та глибокими. Радикалізм крайніх лівих (включно із невеликою на початку подій компартією, через Комінтерн підпорядкованою Москві та Сталіну), у сполученні із реакційністю значної частини заможних класів, неосвіченістю нижчих соціальних верств, відсутністю в Іспанії сформованого громадянського суспільства, зіштовхнули країну зі шляху конституційної демократії та реформ на шлях насильства і нещадної громадянської війни.

Вже перші заходи республіканського уряду з секуляризації держави спровокували (навіть чи зі злої волі реформаторів) численні акти насильства та навіть вбивств представників духовенства, масового погрому церков. Мабуть, саме релігія була однією з тих пи-

тань, справжніх «больових точок» країни, щодо яких ціннісний розлом в іспанському суспільстві виявився найгострішим. Консервативна частина країни не могла у ці роки погодитися з її світськістю, і дії республіканських урядів сприймала як замах на сам фундамент іспанської ідентичності та державності. Перший президент республіки, Н.А. Самора, говорив про 26 статтю нової конституції, якою церква відокремлювалася від держави, що вона «закликає до громадянської війни».

Після перемоги на виборах у листопаді 1933 р., наступні два роки владу в Іспанії здійснювали правоцентристські уряди. Їх становище було так само непевним, як і у їхніх попередників. Лише за два роки, країна пройшла через 10 міністерських криз. Політична і соціальна боротьба в Іспанії балансувала на межі між конституційними формами і брутальним насильством, часто із легкістю переходячи цю межу. У кількох регіонах відбулися збройні заклоти анархістів. У жовтні 1934 р. радикали з Іспанської соціалістичної робітничої партії проголосили «Робітничо-селянську республіку Астурії», намагаючись таким чином здійснити пролетарську революцію у перевірених більшовиками «радянських» формах. Цей виступ був, зрештою, жорстоко придушений армією.

На нових парламентських виборах 16 лютого 1936 р. перемогу здобув блок партій лівого та республіканського спрямування, об'єднаних у Народному фронті. Співвідношення голосів за Народний фронт та його головного противника, Національний блок склало 34,3 % проти 33,2%; проте мажоритарна система виборів дозволила Народному фронту створити у кортесах значну більшість. Варто підкреслити, що на загал Народний фронт не був «комуністичним», і нова парламентська більшість не мала потенціалу вести країну шляхом «більшовицької» революції. Проте, за визначенням іспанського історика Х. Туселя, іспанські праві сприйняли перемогу своїх опонентів як сигнал того, що «демократія передала країну до рук революції», і значить настав час рятувати Іспанію.

17 липня 1936 р. спочатку у Марокко, а потім і на інших іспанських територіях розпочався військовий заколот, організований групою генералів (Е. Мола, Ф. Франко та ін.), основною метою якого було повалення уряду Народного фронту, скасування більшої частини реформ та, за переконанням противників республіки, порятунку

нок країни від загрози «комуністичної диктатури». Ті, хто підтримав Ф.Франко, визначалися сучасниками як «націоналісти» – прибічники традиційної, католицької, національної, «єдиної та неподільної» Іспанії – на противагу лібералам, «комуністам» та автономістам з «провінційних» національних рухів. Попри слабкість проурядових збройних сил, у перші дні заколоту значною мірою замінені на розрізненні партійні та профспілкові озброєні формування, змовники не змогли досягнути швидкого успіху. У країні почалася громадянська війна.

30 вересня 1936 р. створена заколотниками «Хунта національної оборони» призначила Франціско Франко головою уряду. Зі званням «генераліссімуса», він став головнокомандуючим всіх збройних сил націоналістів, з диктаторськими по суті повноваженнями – вождем, «каудильйо» для ворогів республіки. Громадянська війна в Іспанії майже одразу набула характеру міжнародного конфлікту. На боці франкістів активну участь у ній узяли, у формальному статусі волонтерів, численні італійські та німецькі загони, зокрема, авіація. За республіку билися «інтернаціональні бригади», що склалися із добровольців із різних країн світу. Чималу військову допомогу надав республіканському уряду СРСР (чия роль у конфлікті загалом вимагала б окремого висвітлення). Зрештою, весною 1939 р. громадянська війна завершилася повною перемогою «націоналістів». Війська франкістів також придушили національні рухи каталонців, басків, галісійців, знищивши їхні автономії, які постали за республіки.

У роки трагічного громадянського конфлікту в Іспанії першою політичною партією (чи, на початку, невеликою політичною організацією), яка прийняла програму фашистського характеру, стала «Хунта (союз. – І.К.) національно-синдикалістського наступу» (ХОНС), яку у лютому 1931 р. організував у Мадриді Раміро Ледесма Рамос. Їхня платформа поєднувала у собі радикально-націоналістичні та синдикалістські ідеї. Емблема ХОНС – жмут стріл із ярмом, символ союзу лицарства та селянства, походила ще з періоду Реконкісти, міфологізований образ подій якої був важливим елементом національної історичної пам'яті іспанців. Визнаючи та навіть оспівуючи насильство, новостворена організація незабаром вдалася до терористичних методів політичної дії. У жовтні 1931 р.

до ХОНС приєдналися «Кастильські союзи іспанської дії» Онесимо Ортеги – створена у червні 1931 р. організація швидше католицько-традиціоналістського спрямування.

У жовтні 1933 р. постала ще одна іспанська фашистська партія – «Іспанська фаланга». С.Пожарська вказує, що її засновник – Хосе Антонію Прімо де Рівера, син колишнього диктатора генерала М.Прімо де Рівери, хотів навіть дати їй назву «Іспанський фашизм», але відмовився, щоб уникнути закидів у прямому наслідуванні Б.Муссоліні. У березні 1934 р. партія Х.А. Прімо де Рівери об'єдналася із ХОНС в «Іспанську фалангу і ХОНС», яка прийняла, зокрема, емблему ХОНС. Програму об'єднаної партії написав Р.Л. Рамос. Керівники партії були прихильниками «прямої дії», рішучого застосування насильства щодо своїх політичних опонентів, зі зневагою відкидаючи принципи парламентської демократії. «Фалангісти» створили власні бойові загони, які, зокрема, узяли участь у придушенні виступу лівих радикалів в Астурії восени 1934 р. У цей час 2/3 активних членів «фаланги» становили особи молодші 21 року. Зауважимо, що ультрарадикальна «фаланга» не сприймалася іспанськими консервативними партіями, які загалом прагнули керувати країною в рамках інститутів парламентаризму. Поруч із ними, «фалангісти» вважали себе революціонерами, а своїм орієнтиром – тоталітарний устрій Італії та Німеччини. У 1971 р. Д. Рідруехо, відомий діяч «фаланги», оцінюючи переконання Х.А. Прімо де Рівери, писав, що останній поділяв «найбільш крайні положення фашистської доктрини: антимарксизм буржуазії і антидемократизм аристократії, війовничий націоналізм, стратегію меншості і, нарешті, насильство... персоналізацію влади». При цьому фалангісти отримували на свою діяльність гроші від деяких представників іспанського великого бізнесу.

Після приходу, у лютому 1936 р., до влади в Іспанії лівого республіканського уряду Народного фронту «Іспанську фалангу і ХОНС» було заборонено, а її лідер опинився у тюрмі. Незабаром фалангісти встановили контакти із військовими змовниками – противниками політики Народного фронту. Після початку військового заколоту проти республіки «фаланга» виявилася найближчим со-

юзником франкістів, а її озброєні загони узяли участь у бойових діях проти республіканців.

Ще у ході війни «каудильйо» вирішив використати «фалангу» для створення в Іспанії нового політичного устрою. У квітні 1937 р. авторитарним рішенням «генераліссімуса» «Іспанську фалангу» і ХОНС» об'єднали із карлістами із «Союзу традиціоналістів» у партію «Іспанська традиціоналістська фаланга і ХОНС», а їхні міліцейські формування підпорядкували армії. Ті керівники «фаланги», які намагалися чинити опір рішення диктатора, зазнали репресій. (Ще раніше її засновників – Х.А. Прімо де Рівера, Р.Л. Рамоса – стратили республіканці).

Після перемоги у війні «фаланга» стала єдиною державною партією. Всі інші партії було заборонено. Режим офіційно оголосив про скасування основних громадянських та політичних свобод. Найвищим керівником «Іспанської традиціоналістської фаланги і ХОНС» вважався сам Ф. Франко. Державний апарат нижчої та середньої ланок поступово фактично злився з партійними структурами «фаланги», які часом його дублювали. Таким чином, управління державою організовувалося за тоталітарними лекалами. Але «каудильйо» обмежив виразно антиклерикальні настрої «старих» фалангістів, і зробив католицьку церкву однією з головних ідеологічних та організаційних опор режиму. Іншою, безперечно, була армія. Так само, верховна влада проігнорувала антимонархічні прагнення більшості ветеранів «фаланги», оголошуючи своєю стратегічною метою реставрацію в Іспанії конституційної монархії.

Водночас, у певному, вельми обмеженому масштабі, режим запроваджував фашистського штибу корпоративістські положення програми фалангістів. У 1939 р. у країні створили вертикально інтегровані галузеві «синдикати», які стали частиною державного апарату. Страйки заборонили, а трудові суперечки мали, у теорії, вирішуватися через механізм синдикатів. Втім, як зазначає В. Віперман, антикапіталістичні моменти, властиві початковій ідеології «фаланги», поступово згорталися .

У цілому, використавши «фалангу», Ф. Франко встановив в Іспанії режим, який, за визначенням В. Віпермана, «посідав проміжне становище між авторитаризмом і фашизмом». «Каудильйо» спи-

рвався як на «фалангу», так і на армію та церкву, маючи також підтримку основної частини іспанської буржуазії. Він стримав фашистську революційність фалангістів, антиклерикальні та антикапіталістичні моменти їхньої початкової програми, використавши перш за все войовничий націоналізм та воєнізовані організації «фаланги». Зберігши відносний нейтралітет у Другій світовій війні, режим Франко уник військового розгрому та окупації, і після війни поступово еволюціонував від напівфашизму до авторитаризму.

1. Віперман В. Європейський фашизм: порівняльний аналіз (1922 – 1982) / Віперман В. – К. : Дух і Літера, 2008. – С. 27. 2. Іваницька О. Франко – каудильйо Іспанії / Іваницька О. – Чернівці : Книги – ХХІ, 2006. – С. 67 – 68. 3. Коље Р. Дуче! Взлет и падение Бенито Муссолини. Биография (пер. с английского) / Коље Р. – М. : Изд.-во Центрполиграф, 2001. – С. 176. 4. Там же. – С. 177. 5. Там же. – С. 121. 6. Минин С. «Само Провидение послало нам Муссолини» [Электронный ресурс] / С. Минин. – Режим доступа : [http : www.ng.ru./politic/2009-05.../4_mussolini.html](http://www.ng.ru./politic/2009-05.../4_mussolini.html) 7. Нестерова Т. Культура в идеологии и практике итальянского фашизма / Т. Нестерова // Известия Уральского государственного университета. – 2008. – № 45. – С. 49 – 50.

Kiyanka Iryna. Populizm and fascism in Southern Europe: Italy and Spain Example

The proposed consideration seems important subjects in scientific and theoretical and practical values, allowing to detect characteristics of populism and fascism in southern Europe. In the history of Europe, 1920 - 1930 was a time of deep crisis of parliamentary democracy, which in some countries has led to a more or less long rule of a new type of political regimes - fascism.

The seizure of power by the Nazis and their leader, Benito Mussolini (1883 - 1945) was held in very dramatic crisis that gripped Italy after the First World War. Although Italy and belonged to the camp of the winners in the war caused the aggravation of old problems all economically backward country - unemployment, mass poverty, inflation, etc., contributed to increased confrontations between workers and employers, conflicts between peasants and large landowners.

In general, the fascist regime in Italy reform its school system put under tight state control, have deep ideological education, training focused on the principles of loyal fascist citizens have eliminated all the possibilities for intellectual pluralism. Importantly, with this, noting that the regime was able to implement a modernization of education in the country to implement a series of effective solutions and measures. In the postwar period has democratic Italian government, removing the school from the fascist ideology, educational system created by B.Mussolini, mostly preserved.

Analysis of political events in Spain 1930. And the emergence of fascist movement and his active participation in the political struggle became part extremely sharp and dramatic conflict that came to this country a bloody civil war character.

In the first decades of the twentieth century. economically backward Spain, the form of government - constitutional monarchy, badly in need of modernization, reforms impetus for catching up. A notable strength of political life began centrifugal national movements Catalans, Basques. Along with liberal and moderate leftist parties in Spain have gained influence of radical revolutionary movement - the anarcho-syndicalists, socialists and others.

Key words: populism, fascism, the political system, dictatorship, authoritarianism, political regime